

דף שבועי

בס"ד

פרשת נח, תשפ"א, מספר 1390

נח – הכוהן הגדול של האנושות דוד כהן-צמח

מעשי אלימות. ציור זה מהווה בסיס לנבואת השלום העולמי של ישעיהו בן אמוץ. כפי שבראשית הימים דרו האדם והחיה יחדיו, כולל טורפים ונטרפים, בתיבה אחת, כך באחרית הימים: "וְגַר זָאֵב עִם כְּבֶשֶׁת וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבְּצוּ... וְנִעַר קֶטֶן נָהַג בָּם" (יש' יא:ו).¹ ישעיהו מסכם נבואתו בכך שבעולם העתידי הטוב והזהר "לא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ" (שם:ט) – תיקון לרוע ולהשחתה, שצוינו לעיל ושפיינו את תקופת המבול. ישעיהו מוסיף גם שלעתיד לבוא: "כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' פְּמִים לַיָּם מְכֹסִים" (שם). הווי אומר, מבול של דעת ה' יציף בעתיד את היקום ויחזירו אל ימי בראשית, ימים של טרם חטא.²

דומה כי דמותו של נח עומדת לנגד עיני הנביא ישעיהו גם בנבואת הר הבית שבאחרית הימים. על המבול מסופר בבר' ז:יט: "וְהַיָּמִים גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד... וַיִּכְסּוּ כָּל הַהָרִים הַגְּבֹהִים..." (השוו "פְּמִים לַיָּם מְכֹסִים" בדברי ישעיהו), ולאחר ירידת מפלס המים "וַתִּנַּח הַתֵּבָה... עַל הָרֵי אֲרָרֹת", ובהמשך "וַיֵּרְאוּ רְאֵשֵׁי הַהָרִים" (בר' ח:ד-ה). מכאן שהתיבה נחתה על ראשי ההרים הגבוהים ביותר. בהתאם לכך ישעיהו מנבא: "וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בְּיַד ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים" (ב:ב). נמצא שתיבת נח מקבילה אל המקדש בהר הבית.

הקבלה זו יסודה במקום נוסף בתורה: שני מבנים בלבד, בכל המקרא כולו, מכוסים במכסה: תיבת נח (בר' ח:יג) ואוהל מועד, הוא המשכן שבמדבר (שם' כו:יד, במד' ד:כה ועוד). אפשר להוסיף, אם כן, שתיבת נח היא המקדש הראשון בתולדות האנושות. כידוע המונח "תבה" במקרא מופיע אך ורק בהקשר של נח ושל משה. שני האישים ניצלו מן המים באמצעות תיבה. האחד הוא אבי

פרשתנו עוסקת במבול, שהוא האסון הגדול ביותר שפקד את האנושות, על פי המקרא. בסוף פרשת "בראשית" נאמר שהמבול הוא תגובה א-לוהית על הרוע האנושי ("רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשַׁבַת לְבוֹ רָע רָע כָּל הַיּוֹם", בר' ו:ה). מול הרוע האנושי ניצב נח אשר מייצג את הטוב האנושי: "וַיִּחַ מְצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'" (בר' ו:ח, השוו "וּמְצָא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱ-לֹהִים וְאָדָם", משל' ג:ד). פרשתנו פותחת בהצגת נח שהיה איש צדיק ותמים, שחי בעולם של השחתה וחמס: "וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנֵי אֱ-לֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס" (בר' ו:יא). כך מנוגדת דמותו של נח לדמות הקיבוצית של האנושות.

בשל הרוע, ההשחתה והחמס הא-ל מחליט לנקוט במידת הדין ולהשמיד את האנושות במבול. אך מדוע העונש הראוי הוא עונש באמצעות מים? שתי תשובות לכך: 1. הואיל והאנושות זיהמה את העולם בחטאיה, הא-ל מעוניין לטהר את העולם באמצעות מים. העולם כולו הופך למקווה טהרה, ובכך הוא בא על תיקונו. 2. היקום בראשיתו היה מוצף במים ("וַיְרוּחַ אֱ-לֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" בר' א:ב), ומכאן החל תהליך הבריאה של העולם והאדם. הואיל והאדם קלקל ומעל בייעודו, החליט הא-ל להחזיר את היקום למצב של טרום בריאה, ועל כן הציף את העולם שוב במים. מכאן ואילך נברא עולם חדש, ונח אמור להיות אבי האנושות החדשה שלאחר המבול. התקווה היא שצאצאיו של נח יהיו טובים יותר מצאצאיו של אדם הראשון. נח, כאמור, מקביל אל אדם הראשון.

בהתאם לכך ניתן להבחין שתיבת נח מקבילה אף היא אל גן עדן, מקום מושבם של אדם וחווה. בשני המקומות חי האדם בחברת בעלי החיים בשלום, ובשני המקרים בעלי החיים עצמם חיים זה לצד זה ללא כל

1 ראו דוד כהן-צמח, והיה באחרית הימים, מלחמה ושלוש בחזון ישעיהו ובסיפורי הבריאה, תל אביב 2019, עמ' 135.

2 יש כאן מקום לדיון אודות עץ הדעת טוב ורע, אך אכמ"ל.

* ד"ר דוד כהן-צמח הוא חוקר מקרא ומרצה במכון ויצמן, מכללת דוד ילין בירושלים.

ממדת הדין למידת הרחמים בשופטו את האנושות. ברור ששינוי זה נזקק לזכותו של נח. באמצעות העולות שהעלה לה' לאחר המבול הצליח נח לתת מקום לניהול העולם במידת הרחמים והחסד. בכך נח מקדים את אברהם במאבקו למען סדום (בר' יח:כב-כג) ואת משה במאבקו למען ישראל בפרשת העגל (שמ' לב:יא-יד), אלא שאברהם ומשה פועלים באמצעות תפילה ואילו נח פועל באמצעות קורבן. אברהם ומשה פועלים כנביאים, שהם אנשי הדיבור, ואילו נח פועל ככוהן, איש הפולחן, שאיננו נזקק לדיבור. לא בכדי איננו מוצאים במהלך סיפור המבול אמירה כלשהי של נח.⁶ כבר לפני שנים הגדיר חוקר גדול את המקדש הישראלי כ"מקדש הדממה"; מקום פולחן שבו אין הדיבור תופס מקום.⁷

השם "נח" מתפרש בדרך כלל מתוך התייחסות לכתובים: "וְנֹחַ מֵצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'" (בר' ו:ח), וכן "כִּי נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתָם" (שם:ז). ואולם, הקשר של השם "נח" אל המקדש, שהוא מקום מנוחת האל (יש' סו:א, תה' קלב:ח, דה"א כח:ב ועוד) חשוב ביותר. למעשה הפולחני של נח בצאתו מהתיבה היה אפקט ברור: "וַיֵּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּיִיחַח..." (בר' ח:כא). ביטוי זה, הרומז לשם נח, קשור קשר הדוק אל הפולחן הכוהני (ראו שמ' כט:יח; וי' א:ז ועוד). המקדש כמקום מנוחה של ארון הברית ושל האל-ל, וריח הניחוח העולה מהקורבנות במקדש, עשויים לרמוז לתפקידו של נח ככוהן וכאבי הכוהנים של האנושות.⁸

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

6 השוו דברי יהודה קיל בדברי הסיכום לסיפור, שם, עמ' ר"מ - רמ"א. הוא אמנם מגדיר את נח כ"איש העבודה", אך לדעתי לפנינו גם, ואולי בעיקר, יסוד של עבודה פולחנית-כוהנית.

7 יחזקאל קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, ירושלים תשל"ו, כרך ב' עמ' 480-476.

8 לעניין השם "נח" ראו: F.H Polak, "The Refusal of Watters of Noah", JANES 23 (1995), pp. 69-74. וכן דוד כהן-צמח, שם, עמ' 144.

גם בביטוי "וַתִּנַּח הַתֵּבָה... עַל הָרִי אֲרָרְט" (בר' ח:ד) יש רמיזה לשם נח מאותו שדה של משמעות. וכן ביטויים כמו "מְנוּחָ" (בר' ח:ט) וכיו"ב.

האנושות המתחדשת ומושיעה, והשני הוא מושיעם של עם ישראל. ואם נוסיף גם את העולה מלשון הכתוב בבר' ח:טו "וַיִּדְבֹר אֶל הַיָּם אֶל נֹחַ לְאָמַר", ניוכח שנוסחת פתיחה מיוחדת זו דומה לפנייה של ה' לנביא, והדבר אופייני בעיקר למשה.³ אשר על כן, אנו נרמזים שנח נתפס כנביא והוא מקביל אל משה, ותיבת נח מקבילה אל המשכן שהקים משה במדבר ואל המקדש שנבנה אחר כך בירושלים.⁴

לאחר צאתו של נח מהתיבה הוא בונה מיזמתו מזבח, ומעלה עליו עולות (בר' ח:כ). יש לתת את הדעת לכך שנח הוא הראשון בתולדות האנושות, על פי המקרא, שבונה מזבח ומעלה עליו עולות, שכן על קין והבל לא נאמר שבנו מזבחות, ולא הוזכרו עולות. לפי התיאור המקראי הם הגישו מנחות לה'. מכאן, נח נתפס ככוהן ואולי נחשב למייסד הכהונה ולאבי הכוהנים של האנושות. גם בנקודה זו הוא מקביל אל משה, האיש שייסד במצוות ה' את הכהונה ואת הפולחן בישראל (שמ' כד:ד ואילך, כה:א ואילך, כח:א ואילך).

בעקבות העלאת הקורבנות על ידי נח מתקבלת ההחלטה האלוהית להימנע מלהכות שוב את האדם ואת בעלי החיים באמצעות מבול, ונוצר סדר עולם חדש ומציאות יציבה: "לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעֵבֹר הָאָדָם... וְלֹא אֶסֶף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי... עַד כֹּל מִי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקִיץ וְחָרֵף יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ" (בר' ח:כא-כב). בהמשך האל-ל כורת ברית חדשה עם נח ובניו, ובמסגרתה הוא מתחייב, כאמור, להימנע מהבאת מבול נוסף: "וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוֹל לְשַׁחַת כָּל בְּשָׂר" (בר' ט:טו). משמעות החלטה זו היא שה' לא יילחם עוד באדם (כקולקטיב), לא ייאבק עוד נגד האנושות, או במילים אחרות ייווצר מצב של שלום בין האל לבין האנושות.

נבואת ישעיהו אודות השלום העולמי נאחזת בהבטחה האלוהית הזו לנח ומרחיבה אותה, בדרך של פירוש, לשלום גם בין העמים השונים, ובמרכזם שלום עם ישראל (השוו את הכתוב יוצא הדופן בתה' כט:י-יא "ה' לְמַבּוֹל יָשֹׁב... ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם").⁵ אם המבול כעונש מעיד על מידת הדין האלוהית, הרי שההחלטה האלוהית בעקבות המבול ובעקבות הקורבנות של נח להקל עם האנושות, פירושה שהאל-ל מוכן לעבור

3 ראו יהודה קיל, חמשה חומשי תורה עם פירוש רש"י ועם דעת מקרא, ירושלים תשנ"ז, בפירושו על אתר.

4 ראו דוד כהן-צמח, שם.
5 ראו דוד כהן-צמח, שם, עמ' 49-47, 59, 142-144.